

УДК 378.147:811.111

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ХОДІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Данилова Юлія, викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

ORCID: 0000-0002-7726-9556

E-mail: danilovajuly7@gmail.com

Лебошина Наталія, доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

ORCID: 0000-0003-4702-1549

E-mail: lieboshyna3@gmail.com

Савченко Ольга, кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

ORCID: 0000-0003-0085-7189

E-mail: savolg106@gmail.com

У статті висвітлено системний підхід як методологічну основу викладання іноземної мови та проаналізовано концептуальні засади, засоби формування мовленнєвих навичок та способи розвитку комунікативних компетенцій у процесі вивчення іноземної мови. Систематизовано загальні принципи системного підходу у вивченні іноземної мови, у контексті системного підходу було зосереджено увагу на лексичній та граматичній компонентах мовної системи. Доведено, що системний підхід є основним, цілісним і найбільш ефективним способом навчання іноземним мовам, оскільки дає можливість виявити всі визначальні параметри і взаємозв'язки компонентів мови.

***Ключові слова:** системний підхід, принципи системного підходу, мовленнєві компетенції, навички комунікації, лексико-граматичний компонент.*

SYSTEMATIC APPROACH IN LEARNING ENGLISH TO DEVELOP LANGUAGE COMPETENCIES

Danilova Yuliia, Teacher of Foreign Languages Department, Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University.

ORCID: 0000-0002-7726-9556

E-mail: danilovajuly7@gmail.com

Lieboshyna Nataliia, Associate Professor of Foreign Languages Department, Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University.

ORCID: 0000-0003-4702-1549

E-mail: lieboshyna3@gmail.com

Savchenko Olga, PhD in Social Philosophy, Associate Professor of Foreign Languages Department, Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University.

ORCID: 0000-0003-0085-7189

E-mail: savolg106@gmail.com

The subject matter of this article is a systematic approach as a methodological basis for teaching a foreign language. The object is the conceptual framework, means and ways of developing language skills and communicative competencies in the context of the academic subject "Foreign language". To study the literature on the target issues and to sum up the obtained data, such general theoretical methods as the analysis and synthesis method, comparative historical analysis and cause-and-effect analysis were used. The goal of this study is to systematize the general principles of the systematic approach to learning a foreign language and, in the context of the systematic approach, focus on lexical and grammatical components of the language as a system so that university students can master them in a logical and consequential way. In the course of the study, the following tasks were solved: certain principles and ways of teaching a foreign language were considered, the importance to focus on developing lexical and grammatical component of speech competence while learning a foreign language was substantiated, the means aimed at mastering lexical and grammatical material in the context of the systematic approach were systematized so that communication skills be developed while learning English. Conclusions. The systematic approach in learning foreign languages is the main, holistic and most effective way of teaching since it makes it possible to identify all the parameters and relationships of the language components. In the context of the systematic approach, a language system is considered as a set of interconnected linguistic components, therefore, individual structures and elements cannot be viewed and interpreted fragmentarily, it is necessary to take into account the properties of the entire language system. The systematic approach to learning foreign languages is a more advanced technique of teaching since the methodology of teaching the language components in the context of the systematic approach provides the most optimal development of speech skills, abilities and communication competencies.

Keywords: *systematic approach, principles of systematic approach, communication skills, language competencies, lexical and grammatical component.*

Результати будь-якої діяльності багато в чому залежать від тих принципів, відповідно до яких вона вибудовується, і, відповідно, від концептуальних підходів до способів організації та вибору засобів здійснення цієї діяльності [1, с. 30]. Термін «підхід» у педагогічному розумінні означає сукупність прийомів, способів, що використовуються для впливу на кого-небудь або вивчення чого-небудь. Так, І. В. Блауберг описує методологічний підхід як «принципову методологічну орієнтацію дослідження, як точку зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), як поняття або принцип, який керує загальною стратегією дослідження» [4, с. 74]. У науковому дослідженні виділяють велику кількість методологічних підходів, що зумовлено численними завданнями та різноманітними цілями, які необхідно досягти у результаті освітнього процесу. Ця проблема може бути успішно розв'язана при дотриманні ряду умов:

- методологічні підходи, що обираються, мають бути адекватними, тобто такими, що повною мірою відповідають цілям і завданням дослідження;
- для отримання об'єктивної і цілісної картини досліджуваного явища необхідно використовувати не один, а кілька підходів;
- сукупність методологічних підходів, що застосовуються в дослідженні, не повинна включати взаємовиключні підходи;
- методологічні підходи мають доповнювати один одного, що дозволяє вивчити конкретний об'єкт всебічно і у всіх його взаємозв'язках [5, с. 11].

Усі ці умови притаманні загальнонауковому підходу, який активно використовується різними науками, – системний підхід.

Ґрунтуючись на вивченні наукової літератури з зазначеної тематики та узагальненні отриманих даних та використовуючи такі загальнотеоретичні методи, як

метод аналізу та синтезу, порівняльно-історичний аналіз базових понять дослідження; причинно-наслідковий аналіз досліджуваних явищ, ця стаття висвітлює проблеми, що пов'язані з предметом та об'єктом дослідження – системним підходом як методологічною основою викладання іноземної мови та концептуальними засадами, засобами формування мовленнєвих навичок та способами розвитку компетенцій під час вивчення дисципліни «Іноземна мова».

Аналіз літературних джерел з цієї проблематики свідчить, що зародження ідей системного розуміння педагогічної дійсності пов'язано з іменами таких західноєвропейських вчених, як І. Ф. Гербарт, А. Дістервег, Я. А. Коменський, Д. Локк. Основи системного підходу були покладені працями зарубіжних вчених ще в першій половині ХХ століття – А. І. Бергом, Л. Берталанфі, К. Боулдингом, Н. Вінером, П. Чекландом [14]. Подальший розвиток ідей системного підходу в педагогічній науці пов'язаний з іменами педагогів В. Г. Белінського, Н. Ф. Бунакова, В. П. Вахтерова, К. М. Вентцеля, П. Ф. Каптерева, Н. І. Пирогова, К. Д. Ушинського та інших.

Однак сучасна педагогічна наука трактує системний підхід до освітнього процесу неоднозначно, докладно розглянуті лише окремі його аспекти, теорія системного підходу відрізняється певною фрагментарністю, бракує досліджень, у яких з позиції знань, накопичених у педагогічній науці на сучасному етапі, було б простежено зародження і розвиток ідей системного підходу в контексті освітньої діяльності, що дозволило б визначити тенденції розвитку та використання в педагогічній практиці принципів системного підходу. Все це й обумовлює актуальність дослідження, метою якого є систематизувати загальні принципи системного підходу в вивченні іноземної мови та в контексті системного підходу зосередити увагу на певних компонентах мовної системи з метою їх послідовного опанування студентами вищого військового закладу.

Основними принципами системного підходу є: цілісність, коли об'єкт розглядається як єдина система; структурність, що розуміється як взаємозалежність зв'язків і відносин між окремими елементами цього об'єкта; ієрархічність як можливість виділення в рамках деякої системи інших, більш елементарних систем. Тільки системний підхід, як стверджує В. Г. Афанасьєв, дозволяє інтегрувати різномірні приватні проблеми, підвести їх до спільного знаменника і в такий спосіб уявити складну групу різних проблем як єдину проблему [2, с. 12]. Обґрунтування доцільності та необхідності застосування системного підходу для розуміння і дослідження складних об'єктів, що становлять єдине ціле, наводиться у книзі Дж. О'Коннора та І. Макдермотта, присвяченій питанням системного мислення [13]. Як зазначають автори книги, «система є сутність, яка підтримує своє існування та функціонує як єдине ціле через взаємодію її частин, будь-яка зміна елемента цілісної структури призводить до зміни системи в цілому» [13, с. 10]. Розуміння будь-якого об'єкта як органічної єдності індивідуальних компонентів і тих властивостей, які вони набувають на системному рівні функціонування призвело до того, що системний підхід починає застосовуватися у наукових дослідженнях, оскільки будучи методологією наукових знань і суспільної практики, вимагає розгляду об'єктів на його основі як систем. Тому впровадження системного підходу в вітчизняну педагогічну науку у другій половині ХХ століття стало закономірним процесом, певним соціокультурним та загально-науковим фактором і тенденцією розвитку педагогіки як науки та практичної

діяльності. Як зазначає О. С. Березюк, «національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті визначила, що головною метою української освіти є створення певної системи та відповідних умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, забезпечення їх високої якості. Тому переважна більшість педагогів-науковців і освітян-практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках системного підходу» [3, с. 194].

Застосування системного підходу до вивчення іноземних мов обумовлено, перш за все, тим, що кожна мова є системою, а мовлення, за визначенням Ф. де Сосюра [17], є приведенням системи мови в дію. Таким чином, чим повніше набір системних мовленнєвих засобів в арсеналі того, хто вивчає мову, тим повніше і вільніше він може висловити свої думки, втілюючи їх у мовленнєву форму. Здатність переміщати фокус уваги з одного рівня системи на інший, що формується при системному підході, дає можливість здійснювати навчання з урахуванням зворотного зв'язку, що дозволяє сприймати результати своїх мовленнєвих дій і, виходячи з них, приймати рішення про подальші дії [6, с. 24]. Складовими елементами системного підходу є зміст, методи, форми, способи і засоби навчання. Крім того, сюди ж варто віднести суб'єктів навчальної діяльності, тобто викладачів і студентів. Жоден з перерахованих елементів у рамках викладання іноземної мови не функціонує автономно, але кожен зі свого боку може бути представлений як свого роду підсистема зі своєю ієрархією зв'язків і відносин. Перш за все, реалізацію принципу системності розглянемо стосовно змісту навчання, суть якого можна виразити коротким формулюванням «чому вчити», у силу чого його можна вважати ключовим питанням у викладанні будь-якої дисципліни. Коли справа стосується практичного володіння іноземною мовою, у зміст навчання насамперед входять ті мовленнєві вміння, які безпосередньо співвідносяться з цілями навчання, а також навички і елементарні вміння оперування мовленнєвим матеріалом, відібраним у навчальних цілях. Крім них, «зміст навчання мовної діяльності на нерідкій мові охоплює ще кілька груп навичок і елементарних умінь», до яких, зокрема, Б. А. Лапідус відносить «навички та вміння оперування системними знаннями про досліджувану мову, що мають комунікативне значення, і навички застосування специфічних мовленнєвих правил, які співвідносяться з узусом, що вивчається і його ідіоматикою» [9, с. 17]. Незважаючи на термінологічні розбіжності й розходження в думках щодо суті поняття «мовленнєві вміння», об'єднуючим моментом у різних авторів є думка про те, що мовленнєві вміння за своєю природою ієрархічні. Існують так звані первинні (елементарні, допоміжні, проміжні) вміння, які самі собою не мають комунікативної цінності й, отже, не є мовленнєвими. До них можна віднести вміння правильно артикулювати звуки в ізольованих словах на початковому етапі навчання вимові або ж вміння зробити правильний вибір з двох і більше слів з подібними значеннями при виконанні вправ на заповнення пропусків у процесі формування лексичних навичок. Ще одним прикладом може служити вміння диференційовано, з урахуванням контексту або ситуації спілкування, підходити до вживання видових та часових форм англійського дієслова, роблячи вибір між *Present Simple* та *Present Progressive* або *Past Simple* та *Present Perfect*. Такі вміння можна розцінювати як неминучий ступінь у процесі формування досвіду, основною характеристикою якого є доведене до автоматизму оперування мовними явищами, що має на увазі не утруднену й швидко вербальну реакцію мовця у відповідь на задані параметри мовленнєвої дії.

Якщо навичка сформована, робота мовного апарату при проголошенні звуків або перебір факторів, що впливають на вибір слова з потрібним значенням, знаходяться немов на периферії свідомості мовця. Значною мірою досягнення сформованості навичок у використанні мовленнєвих одиниць відбувається у результаті багаторазового маніпулювання ними у різних контекстах, що забезпечує гнучкість навички – ще одну її істотну характеристику. При цьому і екстралінгвальний, і власне лінгвістичний (мовленнєвий) контекст використання мовної одиниці або явища задаються викладачем, що і відрізняє навик від справжнього мовленнєвого вміння. Найбільш точно відображає природу справді мовленнєвого вміння визначення його як «автоматизму відповідного рівня» або «навички, здатної оперувати в складних умовах мовної діяльності» [9, с. 14]. Інакше кажучи, письмовий текст або усне висловлювання (продукт у термінах теорії мовленнєвої діяльності) можна порівняти з «матрьошкою: зовнішня, найбільша оболонка якої включає інші елементи, що представляють собою актуалізовані в мові сукупності елементарних умінь і навичок, причому “аранжування” компонентів у рамках єдиного цілого (тексту) не довільне, а підпорядковується певним закономірностям» [1, с. 34]. Використання у мовленні потрібного слова для адекватної передачі думки передбачає не тільки вибір з ряду синонімів (або омонімів, що значно ускладнює завдання), але і правильну вимову (чи написання) обраного слова, а також урахування його дистрибутивних характеристик. Наприклад, низка англійських дієслів та зворотів мови вимагає виключно герундіального або іменного продовження, тоді як в українській мові в аналогічних контекстах використовується дієслово в формі інфінітива. На якомусь етапі навчання формування кожного окремого вміння виступає як самостійне педагогічне завдання. На практиці це означає включення у систему вправ з формування навичок таких завдань, які б безпосередньо співвідносилися – спочатку лише в форматі мовленнєвих дій – з більш складними, власне мовленнєвими вміннями. На етапі мовної практики – на аудиторних заняттях – навчання може бути організованим у формі інтерактивної навчальної діяльності, наприклад, рольової гри або завдання, пов’язаного з вирішенням проблеми (*case study*), при цьому викладачеві варто здійснювати постійний моніторинг мови студентів на предмет функціонування у ній навичок нижчого порядку і при необхідності їх коригувати. Констатувати, що мовленнєве вміння сформовано, можна лише у тому випадку, коли основна увага того, хто говорить чи пише, направлена на формулювання власної думки, коли він самостійно приймає рішення про способи її вербалізації, не замислюючись при цьому над артикуляцією або орфографією вживаних слів та зворотів мови, граматичних формах окремих мовленнєвих одиниць і граматичних засобах їх зв’язку в межах окремого речення та тексту (висловлювання). Паралельно вирішується питання про дотримання стилістичної адекватності мовного твору, що продукується, до вимог, що ставляться до соціокультурних аспектів комунікації. При цьому в мові студентів відсутні тривалі паузи, а також необґрунтоване часте вживання непотрібних вигуків і слів, що не несуть будь-якого інформативного навантаження. Іншими словами, мовленнєві вміння, актуалізовані в процесі різних видів мовленнєвої діяльності, взаємодіють між собою, утворюючи своєрідну динамічну систему. Кожне зі справжніх мовленнєвих умінь є елементом нижчого порядку стосовно системи загалом, але виступає як елемент вищого порядку стосовно навичок, які зі свого боку займають більш високі позиції у мовній ієрархії, ніж елементарні первинні вміння [1]. У процесі

навчання іноземної мови необхідно керуватися розумінням її системного характеру і, працюючи над формуванням фонетичних, лексичних та граматичних навичок, прагнути постійно «вбудовувати» у комплекси завдань і вправ вищого порядку.

Відбір компонентів мовної системи з метою їх послідовного опанування здійснюється у контексті системного підходу в порядку, при якому, по-перше, досягається розуміння узгодження підсистем, структур і елементів один з одним, а по-друге, враховується їх взаємне функціонування в мові. На думку О. О. Леонтьєва, «сформовані таким чином психофізіологічні механізми важко піддаються згасання і можуть знову і знову проявлятися при виникненні умов, яким вони відповідали» [10, с. 448]. Саме цим пояснюється той факт, що повноцінна здатність до мислення і комунікації іноземною мовою (комунікативна компетенція), що досягається при її системному вивченні, зберігається на все життя і швидко відновлюється навіть у разі довгої відсутності практики. Однак роль системного підходу у розв'язанні вже поставлених проблем значно скромніше, ніж у їх постановці. Пояснення цьому факту полягає в тому, що системний підхід «до сих пір не розробив універсальної і ефективної сукупності специфічних засобів і методів вирішення проблем» [4, с. 197–199].

Варто зазначити, що використання системного підходу при навчанні іноземної мови не виключає використання інших підходів. Як відзначають деякі дослідники, «методологія не може бути зведена до якогось одного, навіть дуже гарного методу» і не є простою сумою окремих наукових методів. Усі методи пізнання існують як елементи єдиного процесу пізнання, у якому забезпечуються специфічні властивості науки, тому важливим є забезпечення методологічного плюралізму, гармонійної єдності методів усіх рівнів» [8, с. 338].

Як будь-яка методологія, системний підхід припускає наявність певних принципів і способів, що є важливими у процесі організації навчання іноземної мови. До загальних принципів системного підходу можна віднести такі [4]:

– принцип мети, який акцентує той факт, що при дослідженні об'єкта необхідно, перш за все, виявити мету його функціонування, тобто питання не в тому, як побудована система, а для чого вона існує, яка мета стоїть перед нею, чим вона викликана, які засоби досягнення мети, причому основною метою існування будь-якої мови є її використання у спілкуванні, що обумовлено соціальною природою людини;

– принцип цілісності, який вимагає розглядати об'єкт як безліч компонентів у сукупності зв'язків між ними і у взаємодії з середовищем; оскільки у цьому випадку об'єктом є мова як складна система, у якій можуть бути виділені дрібніші підсистеми, структури і елементи, предметом розгляду стає їх взаємодія і функціонування при контакті з зовнішнім середовищем, тобто у процесі комунікативного акту;

– принцип ієрархічності, який припускає наявність двох і більше елементів, розташованих на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня, так в англійській мові можна виділити три аспекти (граматичний, фонетичний і лексичний), які вивчаються як підсистеми більш високого рівня, ніж підсистеми голосних і приголосних, граматичні підсистеми артиклів, підсистеми лексико-семантичних груп тощо, у той же час їх взаємопов'язане функціонування в мові нерозривно пов'язане з чотирма видами мовленнєвої діяльності (усним висловленням, аудіюванням, читанням і письмом), які розглядаються як підсистеми іншомовної

комунікації: таким чином, кожен з компонентів може функціонувати як підсистема більш високого рівня ієрархії;

- принцип подвійності, який впливає з попереднього принципу і означає, що система має розглядатися як частина системи більш високого рівня і в той же час як самостійна частина, яка виступає як єдине ціле у взаємодії з середовищем, зі свого боку кожен елемент системи має власну структуру і також може розглядатися як система;
- принцип структуризації, який дозволяє аналізувати елементи системи та їх взаємозв'язки в межах конкретної організаційної структури.

Формування та розвиток компетенцій при вивченні іноземної мови у контексті системного підходу досягається за допомогою таких засобів [11]:

- формування свідомого системного мислення суб'єктів навчання і систематизації навчального матеріалу, що виражається в суворій логічності у вивченні матеріалу на уроці, у підручнику, в організації навчального процесу загалом;
- послідовності в оволодінні знаннями, коли іноземна мова вивчається на основі системи моделей речень з лексикою еквівалентною рідній мові, використання системних понять рідної мови й іноземної мови, що вивчається;
- широкого застосування системи алгоритмів замість граматичних правил під час навчання іноземної мови;
- використання для навчання коротко викладеної інформації (формули, схеми, алгоритмічні таблиці тощо).

Розвитку лексико-граматичної складової мовної компетенції приділяється все більше уваги в умовах нової парадигми вищої освіти, що акцентує компетентнісну модель навчання. Під час навчання іноземної мови часто більше уваги приділяється швидкості мови й формуванню мовленнєвих стратегій (*fluency / language strategies*), ніж мовленнєвій грамотності (*accuracy*), оскільки вважається, що при невеликому запасі мовленнєвих засобів можна досить ефективно вирішувати комунікативні завдання. Однак зауважимо, що обмежений словниковий запас і поверхнєве знання граматики є серйозною перешкодою не тільки для розвитку говоріння і письма, а й для формування ефективних умінь читання та аудіювання. Отже, під час навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей необхідно приділяти велику увагу саме лексико-граматичній складовій мовної компетенції, оскільки лексико-граматичний компонент є однією з базових мовленнєвих компетенцій. Сформовані лексичні та граматичні навички на рецептивному (*reading / listening*) та продуктивному (*speaking / writing*) рівнях виступає фундаментом успішної комунікації.

Одним з основних завдань при вивченні іноземної мови є оволодіння домінантною лексикою мови, через те, що вона є найбільш вживаною і містить своєрідне вираження понять і явищ, які притаманні носію мови. Для полегшення сприйняття матеріалу, що вивчається, введення, семантизація і тренування лексичного матеріалу відбуваються на основі раніше вивченого граматичного матеріалу і навпаки – введення нового граматичного матеріалу базується на вже освоєному лексичному матеріалі, причому під час презентації лексичного матеріалу при системному підході лексичні одиниці розподіляються відповідно до граматичної системи частин мови. Крім того, для презентації на кожному новому етапі оволодіння мовою обираються лексичні одиниці, які містять сукупність взаємних зв'язків, що дає можливість складати

найбільшу кількість речень для тренування у вправах з максимальною кількістю повторів. У той же час цей принцип відповідає системно-функціональному аспекту мови, оскільки відомо, що чим вище сполучуваність слова, тим більшою комунікативною цінністю воно володіє. Освоєння норм сполучуваності слів у реченні дозволяє з перших же кроків здійснювати мовний синтез, самотійно конструюючи висловлювання [7, с. 442].

Під системним підходом у вивченні граматики іноземної мови розуміється така організація, за якої студенти у своїй роботі йдуть від оволодіння знаннями основних положень граматики до мовленнєвих навичок і вмінь. У результаті занять вони отримують уявлення про мову як про системну утворення, у якій усі компоненти системи знаходяться в тісній взаємодії один з одним. Саме граматика при системному підході оволодіння іноземною мовою відіграє домінуючу роль за рахунок узагальнюючого характеру її законів. Останнім часом набули широкого розповсюдження методи навчання, згідно з якими той, хто навчається, має опанувати граматичні структури в результаті імітування мови викладача або носія мови, де особлива увага приділяється мимовільному запам'ятовуванню граматичних явищ у мові [12]. Імітаційний спосіб навчання граматичної складової мови не пояснює сутність граматичних явищ, а пропонує готові мовленнєві зразки, що включають нове явище, з подальшим їх тренуванням у вживанні, що нібито веде до формування граматичних навичок. Будь-яка ж спроба змінити, розширити або доповнити завчені мовленнєві зразки або моделі речень тягнуть за собою велику кількість граматичних помилок, які студент не може контролювати і виправляти, оскільки в його свідомості відсутні чуттєво або словесно оформлені знання. Тож помилки є результатом погано сформованих граматичних навичок, бо неможливо говорити іноземною мовою, не володіючи механізмом структуроутворення. Експериментально доведено, що імітація не є основним механізмом оволодіння мовою, коли можливість самотійної побудови висловлювання досягається за рахунок неусвідомленої аналітичної роботи. Студент не стільки імітує, скільки узагальнює все, що чує, і виводить свою власну систему правил, яка визначає мовленнєве вираження індивідуальних думок. Така самотійно вироблена система якраз і допускає у більшості випадків велике число помилок у мовленні. Нехтування граматичною правильністю неминує розвиває погані звички, які потім важко викоринити. Англійські фахівці на сьогоднішній день стверджують, що загальне застосування комунікативного методу призвело до погіршення грамотності у вживанні мови у 79 % студентів [15, с. 97]. Неможливо сформувані стійкі комунікативні навички без регулярних занять граматиною. При цьому результати досвідченого навчання граматиці переконують, що більш надійним є свідомий шлях оволодіння граматичною системою англійської мови в межах, встановлених навчальною програмою, при якому розкривається суть нового граматичного явища, а потім тільки дається правило, у якому роз'яснюються принципи виконання відповідних граматичних операцій з подальшою їх автоматизацією [16]. Саме у процесі свідомого навчання формуються більш стійкі та гнучкі граматичні навички, які, як відомо, дуже важливі для безпомилкового володіння мовою у всіх видах мовленнєвої діяльності: говорінні та писемному мовленні (продуктивні види мовленнєвої діяльності, спрямовані на породження і повідомлення інформації), аудіюванні та читанні (рецептивні види мовленнєвої діяльності, орієнтовані на прийом інформації). Але у процесі навчання багато викладачів вважають, що необхідно відбирати якийсь граматичний мінімум,

засвоєння якого може забезпечити відносно правильне граматичне оформлення продуктивних видів мовленнєвої діяльності (говоріння та письмо) і розуміння при читанні та аудіюванні. Завищення обсягу активно засвоюваного граматичного матеріалу негативно впливає на якість володіння ним, оскільки студенти недостатньо міцно засвоюють найелементарніші явища морфології та синтаксису. Справа в тому, що такий стан виникає через безсистемну подачу граматичного матеріалу. Велика кількість правил, ніяк не пов'язаних між собою, створює тільки хаос у голові студента і неможливість скласти чітке уявлення про структуру мови. Граматика має подаватися у системі, бажано у зіставленні з рідною мовою студентів. Принцип системної подачі та розподілу лексико-граматичного матеріалу дає можливість багаторазового повторення навчального матеріалу з різним ступенем глибини змісту на різних етапах навчання протягом усього навчального курсу. Наприклад, утворення множини пояснюється на початку курсу граматики, причому наводяться всі нюанси утворення множини: це і основне правило – додавання закінчення *-s*: *a book–books*; і слова-винятки, які утворюють множину, змінюючи кореневу основу: *foot–feet* (причому ці слова-винятки також систематизовані, наприклад: частини тіла людини або тварини); і слова, у яких збігається форма однини і множини: *sheep, deer*; також слова, які не мають множинної форми взагалі: *money* – гроші; і навпаки, які існують тільки в множині: *clothes* – одяг; приводяться слова, що зовсім вибиваються з правил – це слова, які закінчуються на *-s* як множина – *news, politics, economics* – хоча вважаються іменниками однини. Далі тема множини буде закріплена у процесі пояснення іншого граматичного матеріалу: особисті займенники при зіставленні іменників із займенниками; форми дієслова *to be* при виборі відповідної форми для іменників; вживання артиклів; конструкції *there is, there are*; кількісних показників *many, much, few, little* з іменником, у результаті чого студенти глибше розуміють суть досліджуваного феномена. Такі закономірності представлені в усіх граматичних темах. Тож граматика англійської мови зводиться до кінцевої кількості правил, у результаті чого у студента створюється враження, що насправді англійська мова досить проста, ясна, конкретна. Усвідомлення того, що все стає зрозумілим, викликає почуття задоволення, міцно засвоєні граматичні та лексичні моделі дозволяють легко витягати з довготривалої пам'яті іншомовні слова і моделі речень залежно від змісту висловлювання, утримувати у короткотривалій пам'яті певну кількість лексико-граматичних одиниць. У результаті усвідомленого виконання мовних дій і операцій, відбувається утворення мовних навичок, які є базою для мовленнєвих умінь, що і є кінцевою метою при вивченні іноземної мови.

Системний підхід до вивчення іноземних мов є основним, цілісним і найбільш ефективним за своєю методологією способом навчання: системне мислення дає можливість виявити всі визначальні параметри і взаємозв'язки компонентів мови, і, зрештою, оптимізувати процеси пізнання, осмислення і практичного застосування знань; при системному підході до вивчення іноземних мов система мови розглядається як сукупність взаємопов'язаних лінгвістичних компонентів – елементів, структур і підсистем в ієрархічності їх побудови. Тому окремі структури й елементи мови та їх функціонування в мовленнєвій діяльності не можна розглядати та інтерпретувати фрагментарно, необхідно враховувати властивості всієї системи, як сукупності взаємопов'язаних елементів. Системний підхід до вивчення іноземних мов є якісно вищим рівнем, ніж фрагментарний підхід, який застосовується в комунікативних методиках, оскільки методика навчання компонентам мови при системному підході

забезпечує таку системно-комплексну, послідовну презентацію й подальше відпрацювання матеріалу, при яких найбільш оптимально формуються мовленнєві навички та вміння, необхідні для функціонування системи мови у комунікаційних цілях.

У подальшій перспективі дослідження планується зосередити на більш детальному вивченні перспектив використання системного методу для організації навчального процесу при викладанні іноземної (англійської) мови у контексті професійного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авхачёва И. А. Системный подход как методологическая основа преподавания иностранного языка в вузе. *Проблемы языкознания и педагогики*. № 7. 2013. С. 30–41. URL: http://vestnik.pstu.ru/pedag/archives/?id=&folder_id=2825 (дата звернення: 17.12.2019).
2. Афанасьев В. Г. Системность и общество. М.: ЛЕНАНД, 2018. 368 с.
3. Березюк О. С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія* / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193–209.
4. Блауберг И. В. Проблема целостности и системный подход. М.: Эдиториал УРСС, 1997. 450 с.
5. Ипполитова Н. В. Взаимосвязь понятий методология и методологический подход. *Образование. Педагогические науки*. 2009. № 3. С. 9–15.
6. Камянова Т. Г. Системный подход как новый метод повышения качества изучения иностранных языков. *Качество. Инновации. Образование*. Вып. 44. 2009. С. 24–27. URL: http://quality.petsru.ru/files/file/f_file/251.pdf. (дата звернення: 23.11.2019).
7. Камянова Т. Г. Успешный английский. Системный подход к изучению английского языка. М.: Издательство «Дом Славянской Книги», 2008. 512 с.
8. Корягина И. А. Системный подход в обучении иностранным языкам в техническом вузе. *Молодой ученый*. 2014. № 11. С. 337–339. URL: <http://moluch.ru/archive/70/12132/>. (дата звернення: 5.12.2019).
9. Лапидус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе. М.: Высшая школа, 1986. 144 с.
10. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. М.: Модэк, 2004. 536 с.
11. Трушников Т. Г. Системный подход в педагогике как инновационная основа формирования образовательного пространства. *Человек и образование*. 2006. № 7. С. 71–72. URL: http://obrazovanie21.narod.ru/Files/2006_7_71_72.pdf (дата звернення: 11.01.2020).
12. Сурикова-Камю Л. Г. Обучение грамматике английского языка с позиций системного подхода. *Международный журнал экспериментального образования*. № 4. 2013. С. 62–63. URL: http://www.expeducation.ru/pdf/2013/4-2/2013_04_61-63_14.pdf. (дата звернення: 21.12.2019).
13. O'Connor J., McDermott I. *The Art of Systematics Thinking*. Thorsons, 2012. 288 p.
14. Checkland P. *Systematics Thinking, Systematics Practice: Includes a 30-Year Retrospective*. Wiley, 1999. 424 p.
15. Ehrman M., Shekhtman B., Leaver B. L. *Achieving Success in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, 2004. 265 p.
16. Hopper P. J., Traugott E. C. *Grammaticalization*. Cambridge University Press, 2003. 300 p.
17. Saussure F. *Course in General Linguistics*. English Translation by Roy Harris. Bloomsbury Academic, 2013. 328 p.

REFERENCES

1. Avkhachova, I. A. (2013). Sistemnyy podkhod kak metodologicheskaya osnova prepodavaniya inostrannogo yazyka v vuze. *Problemy yazykoznanija i pedagogiki*, 7, 30–41. URL: http://vestnik.pstu.ru/pedag/archives/?id=&folder_id=2825 [in Russian].
2. Afanas'yev, V. G. (2018). Sistemnost' i obshchestvo. M.: LENAND [in Russian].
3. Berezjuk, O. S. (2015). Systematicnyy pidkhd do formuvannya polikul'turnoyi kompetentnosti maybutnix fakhivtsiv u sychasnomu prostori. *Profesijna pedahohichna osvita: systematicne doslidzhennya*. O. A. Dubasenyuk (Ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 193–209 [in Ukrainian].

4. Blauberg, I. V. (1997). Problema tselostnosti i sistemnyy pokhod. [The Issue of Integrity and Systematic Approach]. M.: Editorial URSS [in Russian].
5. Ippolitova, N. V. (2009). Vzaimosvyaz' ponyatiy metodologiya i metodologicheskoy podkhod. *Obrazovaniye. Pedagogicheskiye nauki*, 3, 9–15 [in Russian].
6. Kamyanova, T. (2009). Sistemnyy podkhod kak novyy metod povysheniya kachestva izucheniya inostrannykh yazykov. *Kachestvo. Innovatsii. Obrazovaniye*, 44, 24–27. URL: http://quality.petrus.ru/files/file/f_file/251.pdf. [in Russian].
7. Kamyanova, T. (2008). Uspeshnyy angliyskiy. Sistemnyy podkhod k izucheniyu angliyskogo yazyka. M.: Izdatel'stvo "Dom Slavyanskoy Knigi" [in Russian].
8. Koryagina, I. A. (2014). Sistemnyy podkhod v obuchenii inostrannym yazykam v tekhnicheskoy vuz. *Molodoy uchenyy*, 11, 337–339. URL: <http://moluch.ru/archive/70/12132/> [in Russian].
9. Lapidus, B. A. (1986). Problemy soderzhaniya obucheniya yazyku v yazykovom vuz. M.: Vysshaya shkola [in Russian].
10. Leont'yev, A. A. (2004). Yazyk i rechevaya deyatel'nost' v obshchey i pedagogicheskoy psikhologii. M.: Modek [in Russian].
11. Trushnikov, T. (2006). Sistemnyy podkhod v pedagogike kak innovatsionnaya osnova formirovaniya obrazovatel'nogo prostranstva. *Chelovek i obrazovaniye*. URL: http://obrazovanie21.narod.ru/Files/2006_7_71_72.pdf [in Russian].
12. Surikova-Kamyu, L. G. (2013). Obucheniye grammatike angliyskogo yazyka s pozitsiy sistemnogo pokhoda. *Mezhdunarodnyy zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya*, 4, 62–63. URL: http://www.expeducation.ru/pdf/2013/4-2/2013_04_61-63_____14.pdf [in Russian].
13. O'Connor, J., McDermott I. (2012). *The Art of Systematics Thinking*. Thorsons.
14. Checkland, P. (1999). *Systematics Thinking, Systematics Practice: Includes a 30-Year Retrospective*. Wiley.
15. Ehrman, M., Shekhtman, B., Leaver, B. L. (2004). *Achieving Success in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press.
16. Hopper, P. J., Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge University Press.
17. Saussure, F. (2013). *Course in General Linguistics*. English Translation by Roy Harris. Bloomsbury Academic.